

Il seguaint text explicha cun blera fantasia, perche cha'ls *Smarties* han nom *Smarties*.

1 **Perche gustan tuot ils *Smarties* (listess) delizchus, pigliond oura ils cotschens?**

2 *Pustüt schi's tils tschütscha (provai üna jada), han els il gust da fier d'chavagl da ruina*
3 *(o uschè).*

4 Plü bod, cuort avant l'ultim temp da glatsch, d'eira amo üsità in Norvegia cha'ls homens
5 culurivan ils daints e las unglas da la dainta e dals peis cun algas blauas per ir in
6 tschercha d'üna marusa. Plünavant d'eira eir normal da quist temp cha scossas da fin
7 milli chavras alpinas ollandaisas chaminaivan tras las valladas muntagnardas da
8 l'Europa. La nudritüra principala da quistas chavras, chi sun displaschavelmaing
9 svanidas hoz, d'eiran giambers da müs-chel ch'ellas tscherchaivan sün lur turas
10 lungas aint il territori alpin.

11 Characteristic per quists giambers da müs-chel d'eira lur resistenza fenomenala a la
12 fradaglia, üna qualità insolita per giambers. Uschè pudaivan els facilmaing survivor ils
13 invierns tamprats avant ils temps da glatsch. (Cuntrari als dürs invierns davo ils temps
14 da glatsch d'eiran ils invierns avant ils temps da glatsch amabels e main fraids, els
15 düraivan però plü lönch. Ün inviern pudaiva dürar bel e bain duos fin trais ons). Oter
16 co'ls giambers cuntschaints a nus, nu vaivan ils giambers da müs-chel ultra da quai
17 neir ingünas zangas per as proteger da lur inimis. Lur unica protecziun cunter
18 attachaders d'eira, ch'els d'eiran abels da trar aint tuot lur membra sco üna tartaruga
19 e ch'els gnivan uschè sbarattats cun glera. Per furtüna d'eiran bleras bes-chas da quist
20 temp orbas per culurs, uschigliö füssan ils giambers gnüts scuverts fich svelts pervi da
21 la culur cotschna da lur corazza. Ils problems han cumanzà, cur cha las chavras
22 alpinas ollandaisas han imprais a disferenzchar culurs. Quist'abilità han ellas sviluppà
23 d'ürant bleras generaziuns per as proteger adura dad aglias da papagagl. Grazcha a
24 quista nouva abilità esa lura stat fich simpel per ellas da chattar ils giambers cotschens
25 i'l müs-chel verd e da tils magliar. Quist avantag evoluziunar da las chavras alpinas
26 ollandaisas ha bod manà a l'extirpaziun dals giambers da müs-chel.

27 Per as proteger meglder da las chavras alpinas ollandaisas magliadrunas, s'han
28 rendüts ils giambers da müs-chel adüna plü aval illa planüra. Per consequenza s'ha
29 derasada la chavra alpina ollandaisa plü ferm. Illa planüra han ils giambers chattà
30 nous zops per as proteger da las chavras. Els restaivan in vicinanza da colonias da
31 verms sulfurics, ils quals stramantaivan a lur inimis cun lur spüzza. Quista tactica ha
32 permiss als giambers da survivor e las chavras alpinas ollandaisas s'han retrattas
33 d'ürant ils prossems ons in lur lö da viver d'origen, las Alps ollandaisas, ingio ch'ellas
34 han darcheu cumanzà a's nudrir pustüt da barba d'bec e scorza allucinogena, fin
35 ch'ellas sun svanidas. Davart la radschun da la mort da quistas bes-chas vain dispittà

36 fin hoz. Scenziats crajan però chi detta ün connex direct cun l'explotaziun da las Alps
 37 ollandaisas per fabricar repars. Ma quai es ün'otra istorgia...
 38 Ils giambers da müs-chel da lur vart sun però gnüts admirats per lur capacità da
 39 s'adattar e per lur intelligenza, uschè
 40 cha'ls scenziats tils han nomnats
 41 *Smarties*. Sainza inimis natürals s'han els
 42 multiplicats ourdvalt svelto, uschè ch'els
 43 sun d'vantats üna molesta. Ün conditer
 44 scort ha però fat üna scuverta fich
 45 interessanta chi ha scholt il problem e chi
 46 s'ha muossada sco bun affar: Pervi d'üna
 47 mancanza d'ün enzim nu sun ils giambers
 48 da müs-chel abels da rafüdar da magliar
 49 tschiculatta fin chi nu dà plü ingüna. (Ün
 50 fenomen chi s'observa dal reminent in
 51 fuorma flaivla eir pro inchüns umans. I
 52 funcziuna in cas eir cun chips. Provai!)
 53 Scha'ls giambers da müs-chel pon
 54 dimena gnir pro a tschiculatta, maglian els
 55 uschè bler ch'els crappan a la fin finala (Ils
 56 giambers consistan nempe da passa 85%
 57 stomi. Scha quel es plain, nu lavuran ils
 58 organs plü). Il conditer indscheznaivel ha dimena surpavlà ils giambers cun
 59 tschiculatta e tils ha vendüts davo in troclinas da chartun raduondas in sia butia.
 60 Grazcha al gust unic da tschiculatta e corazza da ruina sun els d'vantats ün hit. l'ì
 61 decuors dal temp sun ils giambers gnüts adüna plü rars ed i s'ha cumanzà ad
 62 agiundscher lantiglias da tschiculatta cun otras culurs chi nu vaivan plü il gust original.
 63 Quant gronda cha la part da giambers natürals in fuorma da lantiglias es hoz illa
 64 producziun industriala da prodots da tschiculatta e quant bler chi vain ingianà cun
 65 aroma da suolper artificial, nun es cler. In mincha cas sun eu, l'autur dal text, da l'avis
 66 cha'ls *Smarties* blaus gustan il meglider...

(tenor ün text da Marc Menz our dal cudesch 'Pertge han bananas adina il numer 1?', Uniun Rumantsch Grischun, 2021)